

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

THE MAIN APPROACHES TO THE DEFINITION OF POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Савченко Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Енергодарський інститут державного
та муніципального управління імені Р.Г. Хеноха
«Класичного приватного університету»

У статті розглянуто сутність поняття «потенціал». Досліджено та систематизовано поняття «потенціал» за основними підходами, а саме ресурсним (сукупність наявних ресурсів), функціональним (можливість виконувати певні функції), ресурсно-цільовим (здатність досягати поставлених цілей), факторним (досяжність результату за певних умов функціонування). Розглянуто переваги та недоліки підходів. Визначено основні розбіжності, сформувано висновок щодо сутності категорії.

Ключові слова: потенціал, сутність потенціалу, потенціал підприємства, підходи, ресурсний, функціональний, ресурсно-цільовий, факторний.

В статье рассмотрена сущность понятия «потенциал». Исследовано и систематизировано понятие «потенциал» по основным подходам, а именно ресурсному (совокупность имеющихся ресурсов), функциональному (возможность выполнять определенные функции), ресурсно-целевому (способность достигать поставленных целей), факторному (достижимость результата при определенных условиях функционирования). Рассмотрены преимущества и недостатки подходов. Определены основные разногласия, сформулирован вывод о сущности категории.

Ключевые слова: потенциал, сущность потенциала, потенциал предприятия, подходы, ресурсный, функциональный, ресурсно-целевой, факторный.

The article deals with the essence of the concept of “potential”. Investigated and systematized the concept of “potential” for the main approaches, namely resource (a set of available resources), functional (the ability to perform certain functions), resource-target (the ability to achieve goals), factor (the achievability of the result under certain operating conditions). The advantages and disadvantages of approaches are considered. The main disagreements are defined and the conclusion about the essence of the category is formed.

Key words: potential, essence of potential, potential of the enterprise, approaches, resource, functional, resource and target, factor.

Постановка проблеми. Економічні процеси здійснюють вплив на діяльність усіх суб'єктів господарювання, зокрема на промислові підприємства. Проблема організації ефективного управління економічними процесами є однією з найважливіших проблем удосконалення процесів планування та прогнозування на підприємстві. Однак не всі вітчизняні промислові підприємства здатні до формування ефективного «бачення» розвитку власного підприємства та реального оцінювання його слабких та сильних сторін.

Потенціал підприємства, спираючись на оцінювання ефективності економічної діяльності підприємства дає змогу оцінити реальний рівень використання можливостей підприємства та зіставити його з потенціальними. Ана-

ліз потенціалу підприємства дає змогу виявити приховані маркетингові ресурси та визначити альтернативні стратегічні напрями розвитку підприємства на подальший період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження сутності поняття «потенціал» займалися такі іноземні та вітчизняні вчені, як О. Ареф'єва [1], Б. Бачевський [2], І. Гречина [3], П. Краснокутська [3], І. Пастушкова [2], І. Причепа [4], О. Федонін [5], В. Спирин [6], Є. Яцура [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні публікації, проблема розуміння та оцінювання потенціалу є актуальною.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є узагальнення науко-

вих поглядів до визначення сутності поняття «потенціал», угруповання підходів до трактування поняття «потенціал» за характером їх прояву в часі та з точки зору впливу на процеси розвитку економічних систем, уточнення визначення «потенціал».

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «*potentia*» й означає «приховані можливості». На стику 1970–1980-х рр. вийшло багато наукових публікацій. Автори наполягали на необхідності визначення потенціалу як економічної категорії та пропонували різні трактування цього поняття. Розходження у визначенні цього поняття спостерігаються досі, хоча найчастіше цей термін використовують для характеристики наявного стану та ступеня використання одичних і сукупних ресурсів підприємства.

С. Ожегов трактує поняття «потенціал» як «ступінь потужності в будь-якому значенні, сукупність засобів, можливостей, необхідних для чого-небудь» [7, с. 421].

Тлумачний словник української мови під цим терміном розуміє «приховані можливості, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [8, с. 286].

Економічна наука запозичила термін «потенціал» з фізики, де він означає кількість енергії, яку накопичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі [9, с. 125–140].

Під час розгляду потенціалу як економічної категорії, як правило, спираються на три основні концепції, а саме ресурсну (сукупність ресурсів і зв'язків між ними), функціональну (сукупність функцій, які забезпечують реалізацію здібностей і можливостей), ресурсно-цільову (сукупність ресурсів та здібностей щодо досягнення певних результатів, цілей) [10, с. 6].

Досліджуючи трактування поняття «потенціал», М. Ігнатенко та В. Руденко у монографії «Природно-ресурсний потенціал території. Гео-

графічний аналіз та синтез» [9, с. 10] дійшли висновку, що сутність поняття «потенціал» полягає в сукупності продуктивності ресурсів, про що свідчить найбільша кількість вживаних словосполучень (табл. 1).

На думку Н. Антошишиної [11, с. 71], існують чотири класичні підходи до трактування поняття потенціалу сучасними науковцями:

– ресурсний (потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів);

– виробничий (потенціал – це система матеріальних та трудових факторів (умов, складових), що забезпечують досягнення мети виробництва);

– комплексний (потенціал – це єдність структури та функції об'єкта, вияв їх взаємозв'язку);

– фізико-енергетичний (потенціал підприємства – це його потенційна енергія).

Але ми не погоджуємось з виокремленням автора виробничого та комплексного підходу, оскільки виробничий підхід насправді відображає характеристики ресурсно-цільового підходу, а комплексний – функціонального підходу.

А. Асаул [12] у своїй монографії виділяє шість підходів до визначення економічного змісту поняття «потенціал підприємства»:

1) ресурсний (сукупність наявних ресурсів або таких, що можуть бути залучені ззовні; оцінювання величини потенціалу зводиться до визначення вартості наявних ресурсів);

2) цільовий (спроможність підприємства забезпечити своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей за наявної кількості, якості та структури ресурсів, тобто потенціал підприємства розглядається і як ресурси, і як можливості щодо їх ефективного використання в процесі досягнення цілей; оцінювання потенціалу зводиться до визначення здатності підприємства здійснювати подальшу діяльність та досягати постав-

Таблиця 1

Вживання терміна «потенціал»

Змістовне значення терміна	Співвідношення з іншими термінами	Частота вживання щодо загальної кількості вибраних значень терміна, %
Сукупність	природних умов і ресурсів (багатств), можливостей, запасів, засобів, цінностей	42
Потужність	виробництва, фондів, багатств, ресурсів, країни, регіону	18
Можливість	ресурсна, економічна, природна, регіону (наявна або така, що може бути використана)	16
Здатність	продуктивних сил досягти певного ефекту	8
Потенція	природних ресурсів, розвитку народного господарства країни	5
Продуктивність, ефект та інші значення	природних ресурсів	11

Джерело: [9, с. 10]

лених цілей на основі використання наявних ресурсів);

3) структурно-функціональний (сукупність елементів, кожен з яких виконує відповідні функції; чим вдаліше структура об'єктів, чим краще один одному відповідають елементи та їхні функції, тим вище буде потенціал);

4) результативний (наявність ресурсів та їх здатність у ході фінансово-господарської діяльності давати визначені результати (обсяг виробництва, виторг, прибуток); оцінювання величини потенціалу зводиться до визначення потенційного обсягу виробництва матеріальних благ і послуг, техніко-економічних та фінансових показників діяльності підприємства);

5) конкурентний (джерело конкурентних переваг, які визначатимуть оптимальний розвиток підприємства в майбутньому за наявності відповідних ресурсів);

6) стратегічний (розвиток підприємства спрямований на досягнення стратегічних цілей).

На нашу думку, визначення потенціалу з точки зору конкурентного та стратегічного підходів можна включити до цільового підходу, оскільки насамперед ці підходи розкривають можливості підприємства щодо досягнення поставлених цілей незалежно від їх строкості та терміну досягнення.

Н. Верхоглядова [13] розподіляє підходи до визначення потенціалу на п'ять груп: ресурсний, функціональний (можливості виконувати певні функції, тобто здійснювати виробничу діяль-

ність, виготовляти матеріальні блага, задовольняти суспільні потреби), цільовий, результативний (отриманий результат за певних умов), діяльнісний (сукупність відносин між суб'єктами господарювання щодо створення матеріальних благ та послуг).

Але, на нашу думку, сутність діяльнісного підходу збігається з функціональним. Заслуговує уваги виокремлення результативного підходу, але, розглядаючи тлумачення потенціалу, що увійшли до цієї категорії, ми за ключові слова у цих визначеннях виділяємо «певні умови», а не «результат».

Згрупуємо розглянуті погляди в підходи до трактування потенціалу підприємства з урахуванням сутнісного аспекту в табл. 2.

Таким чином, перші три визначення пере-хрещуються з декількома підходами до трактування поняття «потенціал», а деякі підходи не потребують виокремлення. Використання фізико-енергетичного підходу є не досить зручним внаслідок складності його економічного обрахунку та практичного застосування. Перспективним для подальших досліджень є результативний підхід, якщо акцентувати увагу саме на умовах, за яких можна досягнути бажаного результату.

Дослідження думок науковців про сутність поняття «потенціал», представлених у сучасній економічній літературі, з урахуванням змістовного значення терміна дає змогу виділити основні чотири підходи до його трактування (табл. 3).

Таблиця 2

Поділ підходів до трактування поняття «потенціал» за основними ознаками

Підхід	Ресурсний	Виробничий	Комплексний	Фізико-енергетичний	Цільовий	Структурно-функціональний	Конкурентний	Стратегічний	Результативний	Діяльнісний
Визначення										
Сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів	+									
Спроможність підприємства забезпечити своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей за наявної кількості, якості та структури ресурсів		+			+		+	+		
Сукупність елементів, кожен з яких виконує відповідні функції			+			+				+
Отриманий результат за певних умов									+	
Потенційна енергія				+						

Підходи до трактування поняття «потенціал»

Підхід	Сутність потенціалу	Представники	Переваги	Недоліки
Ресурсний	Сукупність наявних ресурсів.	М. Ігнатенко, В. Руденко, І. Лукинов, А. Онищенко, Б. Пасхавер, Д. Черніков, С. Белова, В. Авдєєнко, В. Котлов, А. Анчишкін, Л. Костирко, В. Архипов, В. Вейц, О. Горяча, Б. Мочалов.	Враховує ресурсну складову як базу для формування потенціалу.	Не враховуються потенційні можливості підприємства, а також не конкретизуються результати, які можуть бути отримані в перспективі.
Функціональний	Можливість виконувати певні функції.	Е. Фігурнов, Л. Абалкін, В. Гусаков, Н. Касьянова, Н. Краснокутська, В. Кучер, Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева, В. Нємчинов, А. Воронкова, І. Отенко.	Враховує наявні та потенційні можливості, які має економічна система, для виконання певних завдань.	Ігнорується ресурсна складова потенціалу, не оцінюються умови функціонування підприємства.
Ресурсно-цільовий	Здатність досягати поставлених цілей.	В. Спирин, В. Архангельський, В. Россоха, П. Фоміна, М. Старовойтова, С. Радько, Г. Герасимчук, М. Іванов, Ю. Одегов, К. Андрєєв, М. Чумаченько.	Цільова орієнтація потенціалу з врахуванням засобів для досягнення поставленої мети.	Не конкретизуються потенційні можливості та можливі результати, які можуть бути вищими, ніж окреслені завдання.
Факторний	Досяжність результату за певних умов функціонування	О. Олексюк, О. Бабина, Б. Бачевський, І. Заблоцька, О. Решетняк.	Врахування зовнішніх можливостей та обмежень під час постановки конкретних завдань.	Неповною мірою характеризує наявні ресурси підприємства.

Першим та найбільш поширеним підходом до трактування поняття «потенціал» є ресурсний підхід, згідно з яким потенціал є сукупністю наявних ресурсів.

М. Ігнатенко та В. Руденко у своїй монографії «Природно-ресурсний потенціал території. Географічний аналіз та синтез» [9, с. 10] дійшли висновку, що сутність поняття «потенціал» полягає у сукупності продуктивності ресурсів.

Представник першого підходу А. Анчишкін вважає, що потенціал – це набір ресурсів, які в процесі виробництва приймають форму факторів виробництва. Як органічне сполучення технічних, організаційних, управлінських та результативних факторів виробництва трактує потенціал Л. Костирко [14, с. 78–84].

В. Архипов, В. Вейц та О. Горяча визначають потенціал як узагальнену характеристику системи ресурсів, до складу якої входять виробничі фонди, кадри, ресурси управління та організації виробництва, а також науково-технічна інформація.

С. Терещенко [15, с. 31] вважає, що такі поняття, як «потенціал» та «ресурси», не слід протиставляти одне одному, тому розглядає потенціал (економічний, виробничий, науково-технічний тощо)

як узагальнену характеристику ресурсів з урахуванням місця й часу використання.

Перевагою ресурсного підходу до трактування сутності поняття «потенціал» є те, що надається характеристика наявних ресурсів підприємства. Водночас у рамках ресурсного підходу не враховуються потенційні можливості підприємства, а також не конкретизуються результати, які можуть бути отримані в перспективі.

Другий підхід до трактування сутності поняття «потенціал» можна умовно назвати функціональним. За цього підходу потенціал є можливістю виконувати певні функції (здійснювати виробничу діяльність, виготовляти матеріальні блага, задовольняти суспільні потреби).

Н. Касьянова вважає, що основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні поточних та майбутніх можливостей економічної системи трансформувати ресурси за допомогою властивих персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи корпоративні та суспільні інтереси [16, с. 9].

Н. Краснокутська характеризує потенціал як можливості системи ресурсів підприємства та

його компетенції створювати результат за допомогою реалізації бізнес-процесів [17, с. 7].

Як ресурсні можливості національної економіки для здійснення економічного зростання визначає потенціал В. Немчинов [18, с. 73–77].

На думку А. Воронкової, потенціал є сукупністю вартісних та натурально-речовинних характеристик виробничої бази, яка виражається в потенційних можливостях виробляти продукцію певного складу, технічного рівня та якості в необхідному обсязі [18, с. 73–77].

І. Отенко характеризує потенціал не лише як діалектичну єдність можливостей, але й як процеси їхньої реалізації. На думку автора, потенціал відображає здатності робітників підприємства пізнавати та створювати можливості, інтегруючи в просторі й часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг [3, с. 54–64].

Перевагою другого підходу є те, що він враховує наявні та потенційні можливості, які має економічна система, для виконання певних завдань. Водночас у рамках цього підходу ігнорується ресурсна складова потенціалу, не оцінюються умови функціонування підприємства.

В рамках третього підходу потенціал переважно трактується як можливість використання ресурсів, засобів, резервів та персоналу підприємства для досягнення певних цілей.

В. Спірін [6, с. 56] розуміє потенціал як сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей.

В. Архангельський у своєму визначенні потенціалу об'єднує ресурсні, просторові й часові аспекти, а також зазначає, що «потенціал – це засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної задачі» [19, с. 21].

На думку С. Радько, потенціал є відображенням сукупної можливості трудового колективу для виконання поставлених перед ним завдань. І. Ансофф визначає потенціал як спроможність комплексу ресурсів економіки виконати поставлені перед ним завдання [14, с. 78–84].

Г. Герасимчук визначає потенціал як максимальні можливості об'єкта функціонування з урахуванням чинників впливу шляхом раціонального використання всіх видів ресурсів для досягнення потенційних цілей [18, с. 73–77].

М. Іванов, Ю. Одегов та К. Андрєєв визначають потенціал як систему матеріальних та трудових факторів, що забезпечують досягнення мети виробництва [18, с. 73–77].

Перевагою третього підходу є цільова орієнтація потенціалу з урахуванням засобів для досягнення поставленої мети. Проте в рамках цього підходу часто не конкретизуються потенційні можливості та можливі резуль-

тати, які можуть бути вищими, ніж окреслені завдання.

Узагальнюючи погляди науковців на трактування поняття «потенціал» за четвертого підходу, виокремимо в наявних визначеннях таке поняття, як можливості досягнення результату за певних умов. Тобто це можливості певної економічної системи (наявність сприятливих умов) для досягнення певного рівня розвитку. Цей підхід може бути названий факторним. Підприємство завжди функціонує в певному середовищі, перебуваючи під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть як обмежувати його можливості в розвитку, так і надавати сприятливі умови для його розвитку.

О. Олексюк [20, с. 9] визначає потенціал як його максимально можливу сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства в певному середовищі господарювання (ситуаційно-ринкова складова) з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень.

О. Федонін [5, с. 23] стверджує, що потенціал об'єднує як просторові, так і часові характеристики. З одного боку, він надає характеристику минулому, відображуючи ту сукупність властивостей, які були отримані системою в процесі її становлення, а з іншого боку, він характеризує рівень практичного застосування й використання наявних можливостей.

Б. Бачевський, І. Заблоцька, О. Решетняк визначають потенціал як його властивість забезпечити очікуваний суб'єктом оцінювання позитивний (або негативний) результат в наявній системі зовнішніх обмежень з урахуванням здатності носія до розвитку [3, с. 54–64].

Перевагами факторного підходу є врахування зовнішніх можливостей та обмежень під час постановки конкретних завдань, крім того, цей підхід враховує просторові та часові характеристики підприємства як соціально-економічної системи, але неповною мірою характеризує наявні ресурси підприємства.

Висновки. Проаналізувавши позиції різних авторів, що визначають поняття «потенціал», зазначимо, що сьогодні в науковій економічній літературі одночасно співіснують принципово різні тлумачення потенціалу, які іноді є досить суперечливими одне одному.

Ми підтримуємо позиції авторів щодо трактування потенціал з точки зору факторного підходу, але, надаючи власне визначення потенціалу, вважаємо за необхідне дещо його розширити. На нашу думку, потенціал – це наявні ресурси, практична діяльність та можливості підприємства щодо розв'язання конкретних задач для досягнення окресленого рівня розвитку підприємства з урахуванням умов функціонування підприємства, що постійно змінюються.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О., Харчук Т. Економічні засади формування потенціалу підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 7 (85). С. 71–76.
2. Бачевський Б., Пастушкова І., Яцура Є. Визначення економічного потенціалу підприємства. Збірник наукових праць: економічні науки. 2011. № 7. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2011_7/21VEP.pdf.
3. Краснокутська П. Дефініція поняття «потенціал підприємства» в контексті розвитку мікроекономічної теорії. Вісник КНТЕУ. 2008. № 5. С. 54–64.
4. Козловський В., Причепя І. Теоретико-методологічні підходи до визначення потенціалу підприємства. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2007. № 3. С. 28–33.
5. Федонін О., Рєпіна І., Олексюк О. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. пос. 2-ге вид., без змін. Київ: КНЕУ, 2009. 316 с.
6. Спирин В. Анализ экономического потенциала предприятия. Москва: Финансы и статистика, 1994. 219 с.
7. Ожегов С. Словарь русского языка: 70 000 слов / под ред. Н. Шведовой. 23-е изд., испр. Москва: Рус. яз., 1991. 847 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
9. Игнатенко Н., Руденко В. Природно-ресурсный потенциал территории. Географический анализ и синтез. Львов, 1986. 164 с.
10. Ачкасов І., Пушкар Т., Федорова В. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: конспект лекцій з курсу. Харків: ХНАМГ, 2010. 89 с.
11. Антошишина Н. Дослідження трансформації поняття «потенціал підприємства» з урахуванням історичного та сутнісного аспекту. Вісник КНУТД. 2015. № 6. С. 64–75.
12. Асаул А., Войнаренко М., Князев С., Рзаева Т. Производственно-экономический потенциал и деловая активность субъектов предпринимательской деятельности: моногр. / под ред. А. Асаула. Санкт-Петербург: АНОИПЭВ, 2011. 321 с.
13. Верхоглядова Н., Коваленко Є. Аналіз підходів до визначення сутності потенціалу підприємства. URL: http://ej.kherson.ua/journal/economic_08/230.pdf.
14. Цимбал О., Лукашов О. Сутність та підходи щодо оцінювання трудових ресурсного потенціалу промисловості в контексті регіону. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2010. № 5. С. 78–84.
15. Терещенко С. Формування та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.04. Київ, 2016. 413 с.
16. Потенціал підприємства: формування та використання: підручник / Н. Касьянова, Д. Солоха, В. Морєва, О. Беякова, О. Балакай. 2-ге вид., доп. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 248 с.
17. Краснокутська Н. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.
18. Березюк Ю. До питання аналізу сутності економічної категорії потенціалу. Економіка АПК. 2011. № 1. С. 73–77.
19. Архангельский В., Зиновьев Л. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении. Москва: Экономика, 1983. 240 с.
20. Олексюк О. Управління потенціалом акціонерних товариств: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2001. 24 с.